

'Zie, hier is uw redding'

Kerstnachtviering Huis van Dominicus, Utrecht 2023

gelezen Jesaja 62,10-12'; Jesaja 7,10-14; Jesaja 9,1-6;
Lucas 2,1-20; Johannes 1,1-4.14a16-19.

Ter inleiding

Er zijn allerlei redenen om hier niet te zijn, vanavond. Omdat wij niets meer verwachten, bijvoorbeeld, omdat het ons niet meer lukt te geloven in een boodschap van vreugde en bevrijding. Omdat wij eerder bang zijn voor wat komt dan dat wij ernaar uitzien. Omdat de wereld zo vol oorlog en geweld is, vol dreiging van oorlog en dreiging van geweld, dat zingen van vrede op aarde toch echt ongehoord is, zelfs als dit zingen van engelenkoren zou komen. Omdat de wereld zo'n wirwar en zo'n zootje is dat je onmogelijk nog in God kunt geloven. Want waar is Hij dan, die God? Vanavond zullen we het horen, zoals elk jaar, maar misschien wel met meer verbazing dan ooit: Hier! Hier is God, daar waar wij zijn, tussen ons in en in ons. Te midden van het geweld en de wanhoop, de vertwijfeling en de twijfel, ten midden van het donker. Hier. Nu. Het is uiteindelijk de reden om hier wel te zijn.

U heeft er vast wel ergens over gehoord of gelezen: dit jaar is het achthonderd jaar gelezen dat de heilige Franciscus van Assisi voor het eerst een levende Kerststal organiseerde. Hij wilde de mensen voor ogen brengen, laten ervaren, dat God niet ver weg gebleven is, verheven en algoed en almachtig en alwetend, hoog en droog en onaantastbaar, maar dat Hij midden tussen zijn mensen en midden in zijn wereld is komen wonen. Juist ook tussen de mensen die vaak niet gezien en niet de moeite waard worden geacht. Wat Franciscus deed wordt door een van zijn volgelingen, de franciscaan en theoloog Bonaventura, als volgt beschreven:

Twee jaar voor zijn sterven besloot de heilige Franciscus in Greccio met zo groot mogelijke plechtigheid de gedachtenis van de geboorte van het kind Jezus te vieren. Zo wilde hij de eerbied voor dit gebeuren weer tot leven wekken. [...] Hij liet een kribbe klaarmaken, daar stro in leggen en er een os en een ezel bij zetten. En toen hij daarna zijn broeders had laten komen en de mensen toegestroomd waren, weergalmde het bos van de stemmen en maakten het heldere schijnsel van de talloze fakkels en de welluidende, melodieuze gezangen die eerbiedwaardige nacht stralend helder als de dag en gaven hem een bijzondere, plechtige sfeer. Vervuld van vrome genegenheid stond Franciscus voor de kribbe. Hij liet zijn tranen de vrije loop maar werd tegelijkertijd vervuld van onuitsprekelijke vreugde. Boven de kribbe werd de mis gevierd en Franciscus zong als diaken het evangelie. Daarna hield hij voor het aanwezige volk een preek over de geboorte van de arme Koning.

uit: Bonaventura van Bagnoregio, *Legenda Major* (1263).

Vandaag vieren wij dat God in Jezus als een Kind geboren is, niet alleen in Betlehem rond het jaar nul, niet alleen in het Italiaanse Greccio in 1223, maar hier en nu. De God die onbevattelijk is in zijn grootheid en goedheid, hier en nu in de volle kracht van zijn aanwezigheid, in een klein en kwetsbaar Kind.

Verkondiging

1.

Het was een besluit van grote symbolische betekenis. De gezamenlijke kerken in Bethlehem hebben besloten dit jaar geen grote Kerstfestiviteiten te organiseren en er ook niet aan mee te doen. Voor het eerst sinds mensenheugenis is er geen feestverlichting en er staat geen versierde kerstboom op het plein voor de Geboortekerk. Het is volgens de kerkleiders niet passend om uitbundig feest te vieren terwijl er zoveel doden vallen in Israël en Gaza, niet zelden familieleden van mensen die in of in de omgeving van Bethlehem wonen.

Dat betekent niet dat er helemaal geen Kerstmis wordt gevierd. De boodschap van Kerstmis is relevanter dan ooit, juist in Betlehem. Kardinaal Pierbattista Pizzaballa, sinds 2020 de Latijnse patriarch van Jeruzalem, dat wil zeggen het hoofd van de met de katholieke kerk verbonden christenen daar, leidt een gemeenschap waarvan de leden afkomstig zijn uit een veelheid van bevolkingsgroepen: Arabieren in Gaza en op de Westelijke Jordaanoever, Israëlische burgers, Israëlische soldaten die in Gaza vechten, gastarbeiders en buitenlanders. Vanuit hun achtergrond hebben zij verschillende visies op de oorlog tussen de staat Israël en Hamas. Pizzaballa schreef twee weken na het begin van de oorlog:

[We worden] overspoeld met beelden van verschrikkingen, die oude trauma's hebben doen herleven, nieuwe wonden hebben geslagen en pijn, frustratie en woede in ons allemaal hebben doen exploderen. Veel lijkt te spreken van dood en eindeloze haat. Talloze 'waaroms' slaan in onze gedachten in golven over elkaar heen, waardoor ons gevoel van verbijstering almaar groter wordt.

Kunnen we in deze omstandigheden nog wel spreken over vrede, zo vroeg hij zich toen al af.

'De vrede waarover [Jezus] spreekt', zo beantwoordt Pizzaballa zijn eigen vraag, 'heeft niets te maken met overwinning op anderen. Hij won de wereld door haar lief te hebben. [...] Gods antwoord op de vraag waarom de rechtvaardigen lijden, is geen verklaring, maar een Aanwezigheid.' Het is Immanuël, God-met-ons, te midden van alle geweld. Het is het Kerstkind te midden van kinderen die verkracht en gegijzeld en gedood worden. Met opzet of uit onverschilligheid.

2.

Meer dan ooit wordt ons dit jaar zo duidelijk gemaakt dat wij geneigd zijn Kerstmis te lief en te onschuldig te maken. Het gaat om een geboorte en een baby, een pasgeboren kind: dat heeft inderdaad altijd iets vertederends. Maar die vertedering is de andere kant van extreme kwetsbaarheid. Een baby is in alles afhankelijk van anderen en kan zichzelf op geen enkele manier verdedigen. Vandaar de tranen van Franciscus van Assisi als hij in Greccio zijn levende Kerststal organiseert. Tranen van vertedering en dankbaarheid om een God die ons zo nabij wil zijn als een kind, maar ook tranen van verdriet vanwege de kwetsbaarheid die dit betekent – en Franciscus wist genoeg van de wereld om zich te realiseren: wat kwetsbaar is, dat wordt gekwetst. Hij kende, net als wij, het vervolg van Jezus' leven.

Dat alle pijn van de wereld Gods pijn is, dat wil zeggen doordringt tot de diepste diepten en de hoogste hoogten van alles wat bestaat, dat betekent een ongekende troost: nooit en nergens zijn we nog van God verlaten en aan onszelf overgeleverd. Het betekent ook een ongekende schok. Hoe kan God, hoe kan iets of

iemand alle pijn en alle dood, alle kwaad en alle zonden dragen zonder dat alle zin en alle betekenis, alle goedheid en alle vrede daaronder bezwijkt? Hoe valt er in deze wereld in Godsnaam te leven zonder cynisme en zonder dat we de last ons verplettert?!

3.

Realiseer je dat je in Gods ruimte leeft: dat is het antwoord dat we met Kerstmis op deze vraag krijgen. Een ruimte waar wij onszelf niet op eigen vuist hoeven te handhaven, maar waar de hemel ons vrede gunt en waar de andere schepselen onze broeders en zusters zijn. Dezelfde Franciscus van Assisi die de Kerststal uitvond om Gods nabijheid voelbaar en ervaarbaar te maken, dichtte het zogenoemde Zonnelied, waarin hij de lof zong over broeder zon en zuster maan, broeder wind en zuster water, broeder vuur en zuster moeder aarde: één grote familie waar het een het ander steunt en voedt en het ander het een draagt en beschermt. Eén grote lofzang op alles wat goed is en die bezig is gecomponeerd te worden. Bijvoorbeeld als herders hun routine laten voor wat het is en gaan kijken wat hen wordt verkondigd en zich tot verkondigers van hoop laten maken. Bijvoorbeeld als wat de een tekortkomt door de ander grootmoedig wordt aangevuld. Bijvoorbeeld als wij in de onstuitbaarheid van barensweeën de kracht ervaren van de toekomst die zich baan breekt, bijvoorbeeld als wij van wat is de schoonheid zien en de waardigheid, en niet direct het nut of de mogelijkheid er winst mee te behalen. Daar klinkt een fragment van de lofzang op die uitnodigt de oren te spitsen voor wat er nog meer te horen valt.

Het is muziek die oud en nieuw tegelijk is, en wat nog wonderlijker is, zowel in mineur als in majeur staat. In de wereld van de vluchtelingenopvang klinkt zij bijvoorbeeld zo:

Soms komen illegale vrouwen met kinderen op ons spreekuur van wie gaandeweg duidelijk werd dat hun kinderen in Nederland waren geboren, maar nooit geregistreerd waren. Uit angst bekend te raken bij de vreemdelingendienst en dat ze dan uitgezet zouden worden, hadden deze vrouwen nooit medische hulp gezocht bij hun zwangerschap. Er was geen verloskundige of arts bij de bevalling geweest die een geboortebewijs had uitgeschreven die nodig is voor een geboorteactie. Darnèl staat niet in de registratiesystemen, maar toch gaat Darnèl naar de basisschool. Daar leert hij lezen, schrijven en rekenen en hopelijk ook hoe hij zijn betekenis kan laten zien, hoe hij toekomst kan krijgen en anderen toekomst kan geven. Darnèl, zo noemt zijn moeder hem, maar zo heet hij niet, want hij bestaat niet, maar zo heet hij wel, want ook zijn naam staat geschreven in de palm van Gods hand.

‘Vervuld van vrome genegenheid stond Franciscus voor de kribbe. Hij liet zijn tranen de vrije loop maar werd tegelijkertijd vervuld van onuitsprekelijke vreugde’. En ik – en ik hoop jullie – met hem. Hier komt ondanks alles en dwars door alles heen iemand aan het licht die zijn bijdragen kan gaan leveren aan de redding van de wereld in het spoor van Gods gezalfde van wie wij vandaag de geboorte vieren.

4.

Zo kunnen wij opnieuw leren verwachten, opnieuw leren uitzien. In het verhaal over de Kerststal die de heilige Franciscus encenseerde in Greccio, wordt ook nog verteld over iemand die in een visioen zag hoe Franciscus het kindje uit de kribbe nam en

het als het ware uit een diepe slaap wakker maakte. De geboorte van God onder de mensen, onder deze mensen, onder ons, werd opnieuw een levende realiteit.

Als het bewustzijn van de ongehoorde nabijheid van God in een kind opnieuw in ons geboren wordt, dan deze nabijheid ons uit onze lethargie bevrijden, uit onze hang naar veiligheid en onze angst voor het onbekend – hoezeer het bekende ons ook platdrukt en klein houdt, het onbekende blijft ons angst aanjagen. ‘Schrik niet’, wees niet bang, zegt de engel tot de herders, en zo wordt ook ons tegen ons gezegd. Dat alles anders wordt, dat is een goede boodschap, om niet te zeggen dat het geweldig nieuws is, een grote vreugde voor het hele volk. Want wat is er erg aan je macht verliezen, als we kunnen leven van elkaars vrijgevigheid? Wat is er erg om je zelf niet langer tot het centrum van de wereld te hoeven maken, als het leven vernieuwt wordt vanuit de marges en opnieuw vorm krijgt aan de periferie. Wat is er erg aan ontwapend worden als de vrede al bezig is door te breken. Wat een opluchting als je je niet langer zorgen hoeft te maken over macht, bezit en de mogelijkheid anderen te laten doen wat jij wilt. Eindelijk kun je dan ontvangen waarop ieder mens ten diepste hoopt: dat je de moeite waard gevonden wordt om wie je bent, niet om wat je presteert, bijdraagt of afdwingt. Dan wordt de vrede waarnaar we zo hunkeren, maar die steeds opnieuw al vanaf het begin verstoord wordt door het geweld dat haar wil opleggen, dan wordt de vrede nog niet onmiddellijk realiteit, maar wel een reëel perspectief.

5,

Het Kind dat met Kerstmis in ons midden is gelegd, dat steeds opnieuw in ons midden wordt gelegd, dat Kind laat ons weten, zonder nog een woord te zeggen, dat wij niet alleen gezien worden, maar zoals de Vlamingen zeggen, dat wij graag gezien worden. Dat er zozeer van ons gehouden wordt dat alles voor ons op het spel wordt gezet. God, de alles omvattende, alles dragende en alles doordringende werkelijkheid, geeft zich aan ons en vertrouwt zich aan ons toe.

Deze zelfvergeten liefde, dat is wat God is en wat daarmee de allesbepalende werkelijkheid is. Alles steunt op liefde, alles is doordrongen van liefde en alles is gericht op liefde. Daarom zijn vreugde en hoop, verdriet en verontwaardiging geen ijdele emoties waarvan we maar beter zo veel mogelijk afstand kunnen houden. In Jezus heeft God onze vreugde en onze hoop, ons verdriet en onze verontwaardiging gedeeld en het zijn de manieren waarop Gods liefde zich in ons roert, zich toont en van zich laat horen, in ons getuigt van haar dragende kracht. Met minder kunnen wij het niet doen en met minder hoeven wij geen genoeg te nemen.

Onrust is de vorm van onze vrede, zolang de wereld en zolang onze levens nog door geweld en onvrede getekend zijn. Maar in en door deze onrust kunnen we beginnen elkaar en de wereld te dragen, zoals de wereld ons draagt en wij door anderen gedragen worden. Zo vindt de vrede ons en zet ons op haar pad. Tot zij alles is in alles. – Dat het zo mag zijn.

Erik Borgman